

# 17. Zagadnienie umysłu i ciała (*mind-body problem*)

Andrzej Wiśniewski

Andrzej.Wisniewski@amu.edu.pl

Wstęp do filozofii

Materiały do wykładu

2015/2016

## **Zagadnienie umysłu i ciała (*mind-body problem*)**

- We współczesnej **filozofii umysłu** problem psychofizyczny przyjmuje często postać zagadnienia umysłu i ciała (ang. *mind-body problem*).
- Uwaga: „umysł” to nie to samo, co „mózg” i zwykle co innego, niż „dusza”!
- Mówiąc najogólniej, w zagadnieniu umysłu i ciała chodzi o znalezienie „miejsca” dla umysłu i zjawisk psychicznych (mentalnych) w świecie, który jest – jak zakładamy – natury fizycznej.
- Mówiąc nieco dokładniej, pod pojęciem zagadnienia umysłu i ciała rozumie się raczej grupę związanych ze sobą problemów. Najważniejsze z nich są wyrażane przez następujące pytania:

## *Zagadnienie umysłu i ciała: kwestie szczegółowe*

- Czym jest umysł?
- Jakie związki łączą umysł i zjawiska mentalne z mózgiem i ciałem – tym, co fizyczne?
- Czy to, co mentalne, może wpływać przyczynowo na to, co fizyczne – a także na to, co mentalne?
- Czym jest świadomość? Czy jest ona redukowalna do tego, co fizyczne? Czy czysto fizyczny system może być świadomy?
- Czy możemy w pełni wyjaśnić to, co subiektywne, odwołując się do wiedzy o budowie mózgu i procesach w nim zachodzących?
- Itd.

## *Zagadnienie umysłu i ciała*

- Jakkolwiek dualizm jest jednym z punktów odniesienia we współczesnych dyskusjach nad zagadnieniem umysłu i ciała, większość proponowanych rozwiązań pozostaje w opozycji do tradycyjnego, kartezjańskiego dualizmu.

## *Zagadnienie umysłu i ciała*

- Patrząc z lotu ptaka, mamy następujące idee, które dominowały w dyskusjach nad problemem umysłu i ciała (pewne z nich czasami współwystępują w obrębie tej samej koncepcji):
  - to, co mentalne, jest „drugą stroną” tego, co fizyczne,
  - to, co mentalne, jest superwvenientne względem tego, co fizyczne,
  - to, co mentalne, jest realizowane przez to, co fizyczne,
  - to, co mentalne, „wyłania się” (jest emergentne) z tego, co fizyczne.

- A oto krótki (subiektywny i z konieczności niekompletny) przegląd najważniejszych propozycji:
- **FIZYKALIZM**: Zjawiska mentalne są identyczne ze stanami mózgu. Zdarzenia, własności i procesy mentalne można całkowicie wyjaśnić w terminach zdarzeń fizycznych, zachodzących przede wszystkim w mózgu. Wypowiedzi o zjawiskach mentalnych i wypowiedzi o stanach mózgu są różnymi sposobami odnoszenia się do tego samego przedmiotu.

## *Fizykalizm. Teoria identyczności typów*

- Fizykalizm przyjmował różne postaci.  
W szczególności, były to:
  - *Teoria identyczności typów* (inaczej: *fizykalizm typiczny, materializm stanu centralnego, teoria stanu mózgu*). Zasadnicza teza szczegółowa: wszystkie zjawiska mentalne danego typu są stanami mózgu tego samego typu.

## *Fizykalizm. Teoria identyczności egzemplarzy*

- **Teoria identyczności egzemplarzy.** W przeciwieństwie do teorii identyczności typów, dopuszcza ona, że nie wszystkie zjawiska mentalne danego typu muszą być stanami mózgu tego samego typu: **poszczególne „egzemplarze” zjawiska mentalnego danego typu nie muszą być stanami mózgu dokładnie tego samego typu.**

Teorię identyczności egzemplarzy uzupełniano czasami o stwierdzenie, iż procesy mentalne *superwenują* ( $\approx$  „są nadbudowane”) na stanach mózgu. Idea jest następująca: jeśli mózgi dwojga ludzi są dokładnie w takich samych stanach, mają oni takie same doznania/ myśli, ale – z drugiej strony – jeśli dwoje ludzi ma takie same doznania/ myśli, nie znaczy to, że ich mózgi znajdują się w takich samych stanach.



## *Mocna superweniencja*

Pojęcie superweniencji jest na tyle ciekawe dla psychologa czy kognitywisty, że pozwolę sobie przytoczyć definicję relacji tzw. *mocnej superweniencji*.

„Własności mentalne **superweniują na** własnościach fizycznych w tym sensie, że: z konieczności, dla każdej własności mentalnej  $M$ , jeżeli dowolny przedmiot posiada  $M$  w czasie  $t$ , to istnieje bazowa własność fizyczna (lub subwenienna)  $P$  taka, że ów przedmiot posiada  $P$  w czasie  $t$  oraz z konieczności – cokolwiek posiada  $P$  w danym czasie, posiada w nim również  $M$ .”

Jaegwon Kim, *Umysł w świecie fizycznym*

Uwaga: Pojęcie superweniencji jest używane również przez pewnych filozofów umysłu, którzy nie są fizykalistami.

## *Pewne zarzuty pod adresem fizykalizmu*

- Fizykalizmowi zarzuca się zwykle, że nie dostarcza on zadowalających rozwiązań pewnych problemów. Mówiąc najogólniej:
  - nie wiadomo, jak w kategoriach fizykalistycznych opisać zjawisko świadomości, a zwłaszcza ten jej aspekt, który można by nazwać „pierwszoosobowością” czy subiektywnością;
  - niezmiernie trudne – o ile nie niemożliwe – jest fizykalistyczne wyjaśnienie fenomenu intencjonalności zjawisk psychicznych;

## *Pewne zarzuty pod adresem fizykalizmu*

- istnieją czysto subiektywne aspekty doznań, tzw. *qualia* (np. smak cukru, zapach kawy, ból skaleczonego palca), których opis i/lub wyjaśnienie w terminach fizykalnych wydają się niemożliwe;
- i wreszcie – powiadają niektórzy - fizykalizm nie wyjaśnia, w jaki sposób stany mentalne wyłaniają się ze stanów fizycznych mózgu, mówi jedynie, że stany mentalne są ostatecznie także stanami fizycznym.

## *Monizm anomalny*

- **MONIZM ANOMALNY.** Jest to koncepcja wysunięta przez współczesnego filozofa amerykańskiego, **Donalda Davidsona**. Monizm anomalny jest fizykalizmem w tym sensie, że głosi tezę o identyczności zdarzeń mentalnych i fizycznych. Różnicy między tymi rodzajami zdarzeń upatruje w **sposobach opisu**: terminy mentalne i fizykalne odnoszą się – w różny sposób! – do tego samego. Monizm anomalny przyjmuje, że nie ma zdarzeń, które posiadałyby opisy wyłącznie w terminach mentalnych: każdemu zdarzeniu, które da się opisać za pomocą pojęć odnoszących się wyłącznie do zdarzeń mentalnych, można również przyporządkować opis w terminach czysto fizykalnych.

## *Fizykalizm. Monizm anomalny*

- Monizm anomalny przyjmuje ponadto, że przynajmniej niektóre zdarzenia mentalne ( $\approx$  „opisywane w terminach mentalnych”) wchodzą w związki przyczynowe ze zdarzeniami (czysto) fizycznymi. Jednocześnie sfera mentalna (tj. zdarzeń mentalnych) **jest anomalna, tj. nie podlega prawom**. Mówiąc bardziej ściśle, nie istnieją ściśle prawa deterministyczne, na podstawie których można wyjaśniać i przewidywać to, co mentalne.
- Komentarz: Prześledzenie argumentacji Davidsona to doskonała okazja do namysłu nad istotą uprawianej przez Państwa dyscypliny. Nie ma tutaj na to czasu, niestety.

- **EMERGENTYZM** dzieli z fizykalizmem podstawowe założenie ontologiczne: wszystko, co występuje w czasoprzestrzeni, ma charakter fizykalny. Jednakże emergentyzm przyjmuje istnienie tzw. **własności nadbudowanych**. Zgodnie z tym poglądem, gdy struktura fizyczna osiąga odpowiedni poziom złożoności, może ona uzyskać **nowe, nadbudowane własności**, których nie można przewidzieć ani wyjaśnić poprzez odwołanie się do własności pierwotnych elementów tej struktury czy też jej składowych podstruktur.

## *Emergentyzm*

- W odniesieniu do zagadnienia umysłu i ciała emergentyzm głosi, że zjawiska mentalne nie są redukowalne do procesów fizycznych zachodzących w mózgu/ciele, lecz są one własnościami wyższego rzędu, przejawiającymi się na podłożu neuronalnym. W szczególności, własnościami emergentnymi są (samo)świadomość i intencjonalność. Cechy „psychologiczne” nie są redukowalne do cech „fizycznych”.

- **BEHAWIORYZM:** W świetle behawioryzmu mówienie o stanach mentalnych jest skrótowym sposobem opisywania naszych zachowań oraz skłonności do zachowywania się w określony sposób. Zjawiska, które na co dzień opisujemy w terminach mentalnych, można opisać i wyjaśnić w terminach – mówiąc najogólniej – wzorców zachowań. Pojęcie umysłu rozumianego jako sfera zjawisk mentalnych jest zbędnym konstruktem, a samo zagadnienie umysłu i ciała jest typowym przykładem pseudoproblemu.



- Ponieważ o behawioryzmie dowiadują się Państwo gdzie indziej, nie będę tego wątku rozwijał.



- **FUNKCJONALIZM:** Funkcjonalizm głosi, że stany mentalne są w istocie stanami funkcjonalnymi: stanami, które pełnią określoną rolę funkcjonalną w systemie poznawczym, przy czym dzieje się to dzięki zachodzącym między nimi związkom. Role funkcjonalną opisuje się, wskazując stany, które (w typowych sytuacjach) wytwarzają stan badany, oraz te, które są przez niego powodowane. Stany funkcjonalne są stanami wewnętrznymi systemu; są one powiązane relacjami przyczynowymi z jego „wejściem” i „wyjściem”.

## *Funkcjonalizm. Metafora komputerowa*

- W obrębie funkcjonalizmu stany mentalne albo identyfikuje się wprost ze stanami funkcjonalnymi, albo identyfikuje się je ze stanami fizycznymi mózgu/ciała pełniącymi odpowiednie funkcje. W pierwszym przypadku zupełnie nieistotne stają się fizyczne właściwości systemu; te same stany mentalne mogą być realizowane – przykładowo – przez człowieka i maszynę.
- Funkcjonalisci wprowadzili do obiegu tzw. *metaforę komputerową*, ujmującą umysł na wzór programu (*software*), którego *hardware* stanowi mózg.

## *Funkcjonalizm maszynowy*

- Tzw. **funkcjonalizm maszynowy** to pogląd, zgodnie z którym stany mentalne to stany funkcjonalne „maszyny obliczeniowej”, jaką jest mózg. Jednakże nie tylko on: przynajmniej teoretycznie stany mentalne – rozumiane jako stany funkcjonalne – mogą mieć swoje realizacje w innych „maszynach obliczeniowych”.

## *Funkcjonalizm analityczny*

- Z kolei tzw. **funkcjonalizm analityczny** jest nie tyle poglądem na temat natury stanów mentalnych, co stanowiskiem w kwestii tego, jak należy opisywać stany mentalne – mianowicie w terminach ich ról funkcjonalnych.
- W zmodyfikowanej wersji funkcjonalizmu kładzie się nacisk na role biologiczne, a nie przyczynowe.
- Główne zarzuty stawiane funkcjonalizmowi przypominają te wysuwane przeciwko fizykalizmowi.

## Uwagi końcowe

- To oczywiście nie wszystkie stanowiska we współczesnej filozofii umysłu ważne dla zagadnienia umysłu i ciała.
- Pomińnięte zostały m.in. różne formy **naturalizmu** (np. Searle'a, Denneta i inne.)
- Na pocieszenie (?) mogę tylko powiedzieć, że w programie studiów kognitywistycznych przewidziane są zajęcia z filozofii umysłu.
- A wstęp na zajęcia jest wolny dla studentów wszystkich kierunków 😊